

**Praktyczny wymiar „historical GIS”
„International Journal of Applied Geospatial Research”, vol. 2 (2011),
n. 4: Special Issue on the Past Informing the Future: Applied Geospatial Solutions,
ed. R. Dobbs, M.B. Ruvane, ss. 108**

Jesienią 2011 r. ukazał się specjalny numer „International Journal of Applied Geospatial Research” poświęcony „historical GIS”. Redaktorem tomu oraz współautorką wstępu R. Dobbs, doceniając w pełni akademicki i teoretyczny wymiar zastosowania systemów informacji przestrzennej w badaniach historycznych, zwracając uwagę na praktyczne możliwości wynikające z wykorzystania narzędzi GIS w odniesieniu do przeszłości. Jednocześnie sugerują podniesienie rangi „historical GIS” z „subdyscypliny” do „interdyscypliny” (niezależnie od dyskusji wokół zasadności tego pojęcia). Większość autorów, których prace zawiera omawiany tom, nie reprezentuje nauk historycznych. Są wśród nich przedstawiciele dyscyplin ścisłych: biologii, ochrony i kształtowania środowiska, geografii oraz innych nauk o ziemi (*geosciences*), a także filozofii i antropologii. Poprzez łączenie warsztatu badawczego prezentowanych nauk ścisłych z systemami informacji przestrzenno-czasowej wchodzą oni mocno na pole tradycyjnie zarezerwowane dla geografii historycznej.

Badania E. Brister, E. Hane, K. Korfmacher (Rochester Institute of Technology) mogą być zaliczane do ekologii historycznej, szerzej zaś do studiów nad przemianami krajobrazu kulturowego. Wykorzystali oni rejestr ziemski z 1811 r. (*Connecticut Tract*) do analiz porównawczych nad zalesieniem, zabagnieniem oraz warunkami glebowymi tych obszarów. Odniesienie tego wykazu do współczesnych informacji środowiskowych jest pierwszym i podstawowym warunkiem pytania o naturalne (np. klimatyczne) i antropogeniczne czynniki obserwowanych zmian. Autorzy wskazują przy tym na znaczenie tego typu badań dla współczesnego zagospodarowania przestrzennego oraz kształtowania ekosystemu na analizowanym obszarze.

Bardzo interesująca i zdecydowanie bliższa historii i pamięci historycznej jest propozycja K. Algeo, A. Epperson, M. Brunt (Western

Kentucky University) na temat wykorzystania „historical GIS” jako narzędzia do gromadzenia świadectw historycznych w odniesieniu do obszarów, które całkowicie zmieniły swój kształt. Jako teren eksperymentu został wybrany *Mammoth Cave National Park*. Gromadząc dane historyczne (spis ludności z 1920 r.), geograficzne (mapy topograficzne) oraz ilustracyjne (fotografie z lat 30. XX wieku) autorzy zbudowali platformę internetową, służącą rekonstrukcji zasiedlenia obszaru parku wraz z informacjami dotyczącymi jego mieszkańców. W artykule podkreślili znaczenie tego typu narzędzi w budowaniu pamięci zbiorowej (*public memory*). Użytkownicy, dzięki interaktywnej aplikacji, mogą nie tylko zlokalizować określoną działkę czy gospodarstwo domowe, ale także uzyskać informację o ich właścicielach w okresie przed 1926 r., tj. przed decyzją Kongresu USA o utworzeniu *Mammoth Cave National Park*. Autorzy artykułu zaprezentowali tego typu rozwiązanie jako wirtualne miejsce upamiętnienia (*virtual site of commemoration, participatory GIS*), wokół którego może skupiać się wspólnota osób i ich potomków, identyfikujących się z danym miejscem (<http://161.6.109.206/mammothH-GIS/>). Koncepcja ta zderzy się prawdopodobnie w niedalekiej przyszłości z coraz bardziej powszechnym zjawiskiem deterytorializacji współczesnych społeczeństw i ich oderwaniem od tożsamości lokalnej, identyfikowanej miejscem urodzenia lub pochodzenia.

Mniej aplikacyjny i bardziej teoretyczny oraz metodologiczny charakter ma artykuł G. Towersa (Concord University) na temat zastosowania kartogramów dazymetrycznych do prezentacji zjawisk związanych z krajobrazem społeczno-kulturowym. Jego studium przypadku objęło obszar południowych Appalachów. Jednym z głównych celów tej pracy, nawiązującym w jakimś zakresie do dyskusji między determinizmem i posybilizmem geograficznym, było

odkrycie relacji między warunkami środowiskowymi (głównie ukształtowaniem powierzchni) a obrazem relacji sąsiedzkich, przede wszystkim gospodarczych. Dzięki analizie przestrzennej, uwzględniającej ukształtowanie powierzchni, dane topograficzne (szkoły, kościoły, urzędy pocztowe) oraz demograficzne, autor stworzył hipotetyczną mapę okręgów sąsiedzkich (*farm neighborhoods*) w hrabstwie Summers (West Virginia), która potwierdza obserwacje etnograficzne z początku wieku XX. Wypracowaną metodologię badań autor zastosował następnie w stosunku do hrabstwa Wyoming oraz Greenbrier River Valley (hrabstwa Greenbrier and Monroe).

Artykuł D. Dean'a, poświęcony ocenie procedur zwiadowczych sił japońskich tuż przed bitwą o Midway, wskazuje na praktyczne zastosowanie narzędzi GIS w ocenie tezy historyograficznej na temat błędów popełnionych przez lotnictwo japońskie w trakcie zwiadu lotniczego rankiem 4 czerwca 1942 r. Głównym celem artykułu było określenie prawdopodobieństwa zauważenia przez japońskie lotnictwo floty amerykańskiej, jeżeli ta znajdowała się w zasięgu obserwacji. Autor wziął pod uwagę wiele czynników, które wpłynęły na skuteczność zwiadu, m.in. parametry lotów, trasę okrętów, warunki pogodowe, procedury zwiadowcze – w sumie 14 parametrów wykorzystanych do symulacji metodą Monte Carlo.

Metoda symulacji Monte Carlo, analiza rozkładu punktów (*point pattern analysis*) oraz metoda ścieżki najniższego kosztu (*least cost path analysis*) leżały u podstaw badań nad rozmieszczeniem piktogramów (malowideł naskalnych) w regionie Ontario w Kanadzie. J.W. Norder i J.W. Carroll (Michigan State University) w oparciu o przeprowadzone analizy przestrzenne, postawili tezę, że piktogramy miały nie tylko religijne i rytualne znaczenie podnoszone często w badaniach etnograficznych, lecz służyły także praktycznej komunikacji, zaś ich położenie nie było przypadkowe, ale związane z miejscami o szczególnym znaczeniu. Autorzy, analizując rozmieszczenie piktogramów, wzięli pod uwagę szereg zmiennych, które mogły wpływać na ich układ, np. rodzaje materiału skalnego czy

odległość od dróg wodnych i szlaków transportowych.

Ostatni artykuł omawianego tomu, autorstwa W. Siabato, A. Fernández-Wytenbach oraz M.A. Bernabé-Poveda (Technical University of Madrid), leży na pograniczu systemów informacji geograficznej oraz historii kartografii. Propozycja autorów (*Virtual Map Room*) odpowiada filozofii chmury informatycznej, tzn. nie polega na gromadzeniu danych kartograficznych, lecz daje narzędzie do przeglądu zdigitalizowanych dawnych map dostępnych w bibliotekach na całym świecie, którym nadano odniesienie przestrzenne. Oprócz przeglądu dotychczasowych inicjatyw i projektów o podobnym charakterze (np. DIGMAP, David Rumsey Map Collection), autorzy zaproponowali swoje rozwiązanie (<http://www.cartovirtual.es>).

Zaprezentowane artykuły – w opinii redaktora – mają świadczyć, że „historical GIS” stał się „interdyscypliną” (s. iv). Stwierdzenie to opiera się na założeniu, że składa się on z wielu sposobów badania przeszłości i czerpie z różnych dyscyplin, używając całej gamy narzędzi GIS. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że zarówno przedmiot badań jak i stosowane metody zaprezentowane w powyższych artykułach, nie wychodzą poza standardowo stosowane w naukach historycznych i geograficznych, zaś narzędzia GIS służą jedynie pełniejszej i łatwiejszej analizie stawianych problemów. Nieuchronne upowszechnienie wiedzy w zakresie posługiwania się systemami informacji przestrzennej oraz oprogramowaniem GIS, spowoduje zanik niszowego dzisiaj określenia „historical GIS”, zaś same systemy informacji geograficznej staną się podobnym narzędziem dla geografii i historii, jakim jest dzisiaj chociażby statystyka. O wiele większe znaczenie ma interpretacja zjawisk historycznych w ich aspekcie przestrzennym, z tym, że nie powinno się tego procesu określać mianem „historical GIS” a tradycyjnie „geografią historyczną” lub – jak określał to F. Braudel – „geohistorią”. ■

Bogumił Szady
Instytut Historii
Katolicki Uniwersytet Lubelski